

12. Gorbatov, V. M. (2006). *Konkurentosposobnost' i tsikly razvitiya integrirovannykh struktur biznesa : monografiya [Competitiveness and cycles of development in integrated business entities : monograph]. Kharkiv : «INGEK» [in Rus.]*.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Чернявська Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та організації виробництва

Дніпровський державний технічний університет,

e-mail: eov-eco@ukr.net

orcid. org/0000-0002-2954-1156

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Чернявская Ирина Михайловна, кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и организации производства

Днепровский государственный технический университет,

e-mail: eov-eco@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Chernyavs'ka Iryna, PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at Department of Economics and Industry engineering

Dniprovsky State Technical University,

e-mail: eov-eco@ukr.net

УДК 330.8:655.58

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-44-143-153>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДАВНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Костик Є. П.

Предметом дослідження є соціально-професійний склад засновників, членів та співробітників видавничих кооперативів, що діяли в УСРР у контексті вивчення проблем економічної історії.

Мета наукового дослідження полягає у дослідженні, через призму економічної історії, соціально-професійного складу засновників, членів та співробітників видавничих кооперативів, що діяли в УСРР.

Методи дослідження. Усі компоненти дослідження базуються на основних принципах – науковості, історизму, об'єктивності, системності, розвитку, пріоритету конкретної істини, плюралізму, а також методах пізнання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, проблемно-хронологічному, порівняльно-аналітичному, археографічному, ретроспективному, статистичному, системного та комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. У процесі дослідження означеної проблематики були взяті за основу основні положення: економічної історії та історії економічної думки, праці вітчизняних та зарубіжних учених і практиків в означеній сфері.

Результати роботи. У контексті означеної проблематики ми дослідили соціально-професійний склад засновників, членів та співробітників видавничих кооперативів, що діяли в УСРР у контексті вивчення проблем економічної історії.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем економічної історії та історії економічної думки, історії видавничої галузі.

Висновки. Отже, система підготовки кадрів для книготоргівельної мережі, зокрема видавничої кооперації, мала певну специфіку. На відміну від програми з підготовки робітників поліграфічного виробництва, у підтримці якої держава брала активну участь, фінансування ж підготовки книгарів, кооперативних видавництв, було повністю позбавлене державної підтримки. У цьому виявилася принципова позиція Радянської держави, що, незважаючи на Нову економічну політику, продовжувала «дивитися» на сферу торгівлі і пов'язану з нею необхідність вивчення кон'юнктури книжкового ринку, як на пережиток капіталізму. Безперечно, що надання кооперації можливості організувати систему підготовки кадрів для книготоргівельної мережі певною мірою активізувало ринкові відносини в республіці, сприяло вивченню специфіки читацького попиту, стимулювало розвиток видавничої діяльності в Україні. Проте мирне співіснування соціалістично-організованого виробництва друкованої продукції і ринкової системи її поширення тривало лише до кінця 20-х років, коли разом з кооперативними видавництвами була одержавлена й система підготовки кадрів для книготоргівлі.

Ключові слова: кооперативні видавництва; організаційне формування кооперативних видавництв; нормативно-правова база; фізичні і юридичні особи; засновники, члени, співробітники; завершена організаційна система; управлінсько-адміністративна вертикаль; підготовка кваліфікованих спеціалістів.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ КАДРОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИЗДАТЕЛЬСКИХ КООПЕРАТИВОВ В КОНТЕКСТЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ

Костик Е. П.

Предметом исследования является социально-профессиональный состав учредителей, членов и сотрудников издательских кооперативов, действующих в УССР в контексте изучения проблем экономической истории.

Цель научного исследования заключается в исследовании, через призму экономической истории, социально-профессионального состава учредителей, членов и сотрудников издательских кооперативов, действующих в УССР.

Методы исследования. Все компоненты исследования базируются на основных принципах – научности, историзма, объективности, системности, развития, приоритета конкретной истины, плюрализма, а также методах познания социально-экономических процессов общественного развития – анализа, синтеза, проблемно-хронологический, сравнительно-аналитический, археографический, ретроспективный, статистический, системного и комплексного подхода.

Методология проведения работы. В процессе исследования обозначенной проблематики были взяты за основу основные положения: экономической истории и истории экономической мысли, труды отечественных и зарубежных ученых и практиков в указанной сфере.

Результаты работы. В контексте обозначенной проблематики мы исследовали социально-профессиональный состав учредителей, членов и сотрудников издательских кооперативов, действующих в УССР в контексте изучения проблем экономической истории.

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть применены в области изучения проблем экономической истории и истории экономической мысли, истории издательской отрасли.

Выводы. Итак, система подготовки кадров для книготорговой сети, в частности издательской кооперации, имела определенную специфику. В отличие от программы по подготовке специалистов для полиграфической отрасли, в поддержке которой государство активно участвовало, финансирование же подготовки книжников, кооперативных издательств, было полностью лишено государственной поддержки. В этом проявилась принципиальная позиция Советского государства, что, несмотря на Новую экономическую политику, продолжало «смотреть» на сферу торговли, и связанную с ней необходимость изучения конъюнктуры книжного рынка, как на пережиток капитализма. Бесспорно, что предоставление кооперации возможности организовать систему подготовки кадров для книготорговой сети в определенной степени активизировало рыночные отношения в республике, способствовало изучению специфики читательского спроса, стимулировало развитие издательской деятельности в Украине. Однако мирное сосуществование социалистически-организованного производства печатной продукции и рыночной системы ее распространение продолжалось лишь до конца 20-х годов, когда вместе с кооперативными издательствами была огосударствлена и система подготовки кадров для книготорговли.

Ключевые слова: кооперативные издательства; организационное формирование кооперативных издательств; нормативно-правовая база; физические и юридические лица; учредители, члены, сотрудники; организационная система; управленческо-административная вертикаль; подготовка квалифицированных специалистов.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STAFFING PUBLISHING COOPERATIVES IN THE STUDY OF ECONOMIC HISTORY

Kostyk Yevhenii

The subject of research is the socio-professional staff of the founders, members and co-workers of publishing cooperatives operating in the USSR to study the issues of Economic History.

The goal of research is to study with regard to Economic History the socio-professional staff of the founders, members and co-workers of publishing cooperatives operating in the USSR to study the issues of Economic History.

Methods of research. All components of the study are based on fundamental principles – scientific, historicism, objectivity, system, development, priority of concrete verity, pluralism; and also the methods of knowledge of social and economic processes of social development – analysis, synthesis, problem-chronological, comparative analytical, archaeological, retrospective, statistical, a systematic and integrated approach.

Research methodology. In the process of the study, the fundamental principles were based on Economic History and History of Economic Thought, the Ukrainian and foreign scientists' works and experts in this area.

Results of work. In the article, the socio-professional staff of the founders, members and co-workers of publishing cooperatives operating in the USSR to study the issues of Economic History has studied.

The field of application of results. *The results of this research can be applied to study the issues of Economic History and History of Economic Thought, History of the Publishing Industry.*

Conclusions. *Thus, the staff training system for the book-trading network, including the publishing cooperative, had some specific features. Compared to the program to train workers of printing production, where the state took part actively, the financing for the training of booksellers and cooperative publishers was totally devoid of state support. This was the fundamental position of the Soviet state, which, despite the New Economic Policy, continued «to look» at the sphere of trade and the associated need to study the book market, as a relic of capitalism. It is undeniable that giving the cooperative the opportunity to organize a training system for the book-trading network to some extent intensified the market relations in the republic, facilitated the study of the specificity of readers' demand as well as stimulated the development of publishing activity in Ukraine. However, the peaceful coexistence of the socialist-organized production of printed matter and the market system of its proliferation lengthy until the end of the 1920s, when, together with the cooperative publishing houses, a training staff system for the book trade was state-controlled.*

Key words: *cooperative publishing houses; organizational formation of cooperative publishing houses; legal framework; individuals and legal entities; founders, members, co-workers; organizational system; management and administrative vertical; training of qualified professionals.*

JEL Classification: *L13, L16, L23, L50, L73, M10-12, M30, N10, N30.*

Постановка проблеми. Зумовлена розвитком в Україні недержавних видавництв, функціонуванням організаційних форм приватної, акціонерної і кооперативної книготоргівлі, приватизаційними та реприватизаційними процесами в економічному житті суспільства, відтак і необхідністю вивчення історичного досвіду діяльності видавничих кооперативних товариств періоду НЕПу, з'ясування їх специфіки в умовах ринкових відносин. Досить важливою, як з теоретичної так і з практичної сторони, є дослідження соціально-професійного складу засновників, членів та співробітників видавничих кооперативів, адже ці об'єднання посідали вагомe місце в культурно-освітньому житті українського суспільства 1920-х – початку 1930-х рр., а з іншого боку – представляло соціальні форми повсякденної роботи і творчості інтелігенції, уособлювало самодіяльні форми підприємництва населення. Саме організаційні та соціально-економічні підвалини видавництва сприяли певною мірою подоланню безробіття серед освітан і науковців, зменшенню суспільної напруги шляхом лібералізації виробничо-господарської діяльності професійних груп [1, с. 5].

Ступінь дослідження проблеми. Довгий час ця проблема залишалася поза увагою істориків, тому, що містить суперечливі тенденції історичного розвитку тієї епохи. За радянської влади наукова проблема з питань створення кооперативних видавництв не досліджувалася хоча у деяких авторів про неї згадувалося – А. Козаченко, Г. Абрамов, В. Динкевич, Е. Добрий, Л. Гольденберг, А. Подгорнова, Н. Малыхин, Р. Машталіп ті ін. У вітчизняній науковій літературі досить мало робіт, які б висвітлювали діяльність кооперативних видавництв побіжно ці питання вивчалися у працях таких авторів, як Т. Ківшар, С. Бабенко, М. Тимошик, В. Кізюн, Я. Ісаєвич, Є. Костик. Слід зазначити, що дана проблематика продовжує привертати увагу наукового співтовариства, тому є актуальною, адже окремі її аспекти залишаються невирішеним.

Мета наукової статті полягає у дослідженні, через призму економічної історії, соціально-професійного складу засновників, членів та співробітників видавничих кооперативів, що діяли в УСРР у контексті вивчення проблем економічної історії.

Виклад основного матеріалу. Організаційне формування кооперативних видавництв відбувалося згідно нормативно-правовою базою радянської держави, що регламентувала їхню діяльність, впливала на соціальний склад фундаторів і не забувала одночасно про кадри фахівців. В офіційних документах та періодичних виданнях 20-х рр. XX ст. зустрічаються три категорії фізичних осіб, котрі мали безпосереднє відношення до кооперативних видавництв: засновники, члени і співробітники. Вони вирізнялися повноваженнями, правами, обов'язками, функціями.

Членами кооперативних видавництв були фізичні і юридичні особи, тобто, як громадяни УСРР, так і організації: державні, профспілкові, громадські. Їхні права забезпечувалися відповідними законодавчими актами і положеннями статуту. Так, згідно з постановою ВУЦВК «Про право членства у всіх формах кооперації» від 11 липня 1923 р. членами споживчого, сільськогосподарського, промислового, кредитового, позичково-ощадного товариства мали право бути всі громадяни, котрі не втратили своїх прав у судовому порядку обирати та бути обраними [2, арк. 395]. Членами видавництва «Пролетарій» були робітники, селяни, червоноармійці, партійні і безпартійні особи, а також професійні спілки та кооперативні підприємства, різні установи й організації. Уповноваженим членом кооперативного видавництва був кожний, хто відповідав вимогам чинного законодавства, сплатив вступні й пайові внески. Пайщик (член) ставав і співзасновником кооперативного об'єднання, але мав лише один голос, незважаючи на долю паю.

Кооперативні видавництва вирізнялися від інших кооперативних товариств – споживчих чи сільськогосподарських, тим що останні мали завершену організаційну систему і відповідну управлінсько-адміністративну вертикаль. Кооперативні видавництва мали ознаки збутово-торгівельних підприємств, фундаторами яких були як фізичні, так і юридичні особи. Для того, щоб залишити кооператив, варто було написати заяву, яку розглядали правління, рада та ревізійна комісія. Днем виходу визначали 31 грудня звітного року, якщо колишній член кооперативу не відповідав за борги організації, а розрахунок отримував після загальних зборів, на яких заслуховувався звіт про проведену роботу за поточний рік. Вибулому

поверталися його внески до пайового капіталу з урахуванням збитків, що припадали на його долю. Він не мав права на отримання частки основного капіталу або іншого майна кооперативу. Правом голосу на загальних зборах користувалися лише ті члени, які мали не менше 5-ти паїв. Кожен член, котрий мав право голосу, не міг передавати свої паї іншому. Так, видавничий кооператив «Спілка авторів» дотримувався організаційних принципів, передбачених чинним законодавством про кооперацію. Його засновниками були особи, котрі працювали в наукових та культурно-освітніх установах, користувалися виборчим правом, мешкали в Україні та не переслідувалися законом [3, арк. 5]. Кооператив «Наука» організували інваліди, які мали кошти й підтримку від органів соціального забезпечення та страхування, але через фізичні вади не могли виконувати деякі види робіт, тому статутом передбачалося забезпечення найманих робітників – 25% від загальної чисельності членів кооперативного об'єднання.

Фізична особа, котра бажала вступити до товариства «Гарт», подавала заяву, а юридична, окрім заяви, – примірник свого статуту і постанову загальних зборів про вступ. На час вступу сплачували вступний внесок у розмірі 50 копійок. Кожен член відповідав своїми паями у двократному розмірі від вартості паю. Рішення правління могло бути опротестоване загальними зборами. Член товариства, який виходив самостійно або звільнявся, залишався матеріально відповідальним перед товариством до кінця року, якщо заява його про вихід чи постанова про його виключення були подані не пізніше 1 жовтня, хоча за інших обставин відповідальність продовжувалася до 31 грудня наступного року. Вибулим поверталися паї протягом трьох місяців, але після затвердження планів на наступний рік, коли були зроблені всі розрахунки щодо видавництва за минулий рік, а в разі збитків паї заверталися їх власникам з урахуванням відповідної суми на погашення збитків [4, арк. 13].

Питання про членство в кооперативних видавництвах було однією з найважливіших проблем, що викликала запальні дискусії в кооперативних та державних установах. Керуючись постановою ВУЦВК від 11 липня 1923 р., кожен пайщик користувався лише одним правом голосу незважаючи на те, скільки в нього паїв, а також мав право вільного виходу з кооперативу або міг бути звільнений з нього за рішенням членів правління організації. Обов'язком кожного пайщика було по можливості залучення нових членів кооперативу, а також участь у реалізації продукції видавництва. Членами видавництва «Книгоспілка» були союзні організації всіх видів кооперації. Кожен член кооперативу повинен був суворо дотримуватись умов статуту. Члени видавництва користувалися правом вільного вступу та виходу з нього, але для цього необхідно було написати письмову заяву.

У склад членів видавництва «Спілка авторів» входили лише особи, які не мали судимості, їхній віковий ценз становив 18 років і вони працювали в галузі науки, літератури та мистецтва, а також користувалися виборчим правом згідно з Конституцією УСРР та мешкали на території України [5, арк. 5]. Членами видавництва «Наука» були інваліди, котрі мали соціальне забезпечення або страхування, віднесені до всіх груп інвалідності без різниці статі, а також ті, яким виповнилося 18 років і які могли брати участь у роботі товариства своєю особистою працею.

6 вересня 1927 р. Головокооперком затвердив постанову «Про заборону одночасного перебування в кооперативних організаціях подружжю або особам, котрі споеднані між собою родинними зв'язками». Згідно із цією постановою на керівних посадах або в органах управління кооперативних видавництв заборонялося перебувати родичам до «третього коліна» [6, с. 121].

На випадок смерті пайщика видавництва «Каменярь» передавали спадкоємцям його долю, а вступні внески не поверталися. Якщо член кооперативного видавництва «Благо» помирав, то всі його права та обов'язки переходили нащадкам, без права займати виборні посади.

Для функціонування будь-якої організації необхідний висококваліфікований керівний склад. У складі керівників кооперативних видавництв була, переважно, інтелігенція, це люди, котрі мали спільні інтереси або покликання, серед них зустрічаються лікарі, письменники, освітяни, державні службовці тощо. Засновники кооперативних видавництв вирізнялися за соціальним походженням та освітнім рівнем. Так, наприклад, фундатори видавництва «Благо»: А. Ф. Іванов, котрий народився 1891 р., за походженням був росіянином, рідна мова – російська, освіта – загальна, закінчив Харківське художнє училище за спеціальністю кресляр; А. П. Сафронов (1887 р.) – росіянин, рідна мова – російська, соціальне положення – службовець, освіту мав середню; А. Н. Штамер (1891 р.) – єврей, рідна мова – російська, соціальне положення – службовець, освіта середня, спеціальність громадський технік; П. П. Захаров (1880 р.) – росіянин, рідна мова – російська, соціальне положення – службовець, робітник кустар-одинак, селянин-середняк; М. В. Гливенко (1888 р.) – росіянин, рідна мова – російська, соціальний стан – службовець, освіта середня, за спеціальністю архівний працівник [7, арк. 21, 22, 25, 27, 29]. Членами та засновниками Всеукраїнського робітничого кооперативного товариства «Український Робітник» були В. Г. Сегалович (1890 р.), за національністю єврей, підданство мав російське, одружений, мав доньку, володів російською та єврейською мовами, до революції учителював, належав до профспілки працівників освіти [8, арк. 5]; Г. Є. Штоке (1896 р.) – єврей, досконало володів єврейською, російською, українською, польською мовами, був одружений мав доньку, за спеціальністю – аптечний працівник, служив у лавах Червоної Армії політпрацівником [9, арк. 1]; А. А. Прохоник (1904 р.) – єврей мав російське підданство, закінчив чотири класи, володів російською, єврейською та українською мовами, служив у лавах Червоної Армії на Полтавському фронті [10, арк. 5]; Г. С. Несіс (1900 р.) – єврей, мав російське підданство, освіта – вища [10, арк. 34]; Е. Г. Добрий (1898 р.) – єврей, одружений, мав сина, закінчив гімназію, працював просвітпрацівником, не служив у рядах Червоної Армії [11, арк. 1].

Кооперативні видавництва засновували особи, які мали досвід роботи у видавничій галузі. Так, організаторами кооперативного видавництва «Червоне село» виступили: М. Н. Ленау – редактор місцевої газети «Голос Труда»; П. М. Арфа – редактор газети «Червоне село»; І. І. Галушко – член правління Полтавської райспілки; М. Ф. Марченко – член правління товариства «Господар Союзу»; С. Н. Крупко – завідувачий Губернським земельним управлінням [12, арк. 1]. Фундаторами кооперативного видавництва «Каменярь» були: М. І. Гордієвський, професор педагогіки; Б. В. Юрківський викладач робітфаку; Ю. О. Стефанів, педагог літератор; Г. М. Василишин, викладач роборганізації; В. М. Левитський, службовець; Н. І. Букатевич, викладач народної освіти; А. Музика, викладач літератури [13, арк. 5].

Засновниками кооперативних видавництв були також і представники кооперативних навчальних закладів. Прикладом цього є видавництво «Спілка авторів», фундаторами якої стали представники Київського кооперативного інституту. Серед них Я. М. Каліновський, котрий працював викладачем, Г. Д. Махно був завідувачем планової частини Київського союзпромкоопу, а також читав лекції в кооперативному інституті, П. М. Козлов був аспірантом науково-дослідницької кафедри, Й. М. Маєрович – член колегії захисників, І. М. Полушкін – інструктор першого Київського ощадно-позичкового товариства.

Важливу роль у діяльності кооперативного видавництва «Пролетарій» відіграли Г. С. Васильков, І. Г. Веріте, Л. А. Ліфшиц, Н. А. Злотченко, П. Б. Павлов, М. І. Мобель, М. Т. Чернуха, Ф. А. Ральф, І. М. Ільїн, М. Равіч-Черкаський [14, арк. 332]. Усі вони зробили свій внесок у видавництво. У процесі створення та діяльності видавництва «Книгоспілка» активну участь приймали В. М. Целаріус, А. В. Совз, М. А. Агуф, А. М. Бахер, Є. Калюжний, А. Гетлер та ін.

На початку 20-х рр. почали створюватися кооперативні видавництва, організаторами яких виступали молоді українські письменники-літератори, котрі зовнішньо «влилися» до складу радянських митців, але у своїй творчості несли здобутки національної культури. Організатором кооперативного видавництва «Плужанин» став С. Пилипенко, який одночасно очолював спілку пролетарських письменників «Плуг». Серед членів цієї організації відзначилися П. Панч, А. Головка, І. Сенченко, А. Панів, Докія Гуменна, Г. Орлівна, Сава Божко, І. Кириленко, Т. Нечай, Д. Бедзик, Н. Забіла, В. Чередниченко та ін. Хронологічно другим було кооперативне видавництво «Гарт», його фундаторами виступили: відомий на той час представник кооперативного руху В. Целаріус, редактор газети «Вісті ВУЦВК» В. Еллан-Блакитний, представник від ЦУДУ І. Кулик, а також М. Хвильовий, І. Кудря, О. Полоцький. Окрім засновників, до нього належали відомі українські письменники і митці: І. Дніпровський, О. Довженко, М. Йогансен, П. Тичина. Були й такі, котрі одночасно належали і до «Плугу», і до «Гарту» (О. Копиленко, І. Сенченко, В. Сосюра та ін.).

Засновниками кооперативного видавництва «Культур-Ліга» у Києві, були відомі діячі в УСРР 1920-х рр. – М. Я. Береговський, Ш. Добін, І. М. Добрушип, М. І. Епштейн, А. Велєдницький, І. Г. Веріте, Д. Н. Гофштейн, М. Зільберфарб, Г. Казакевич, М. Кац, І. Кіпніс, Л. М. Квітко.

З-поміж інших необхідно виокремити Мусія Яковича Береговського (1892-1961) – музикознавця, фольклориста, котрий закінчив Київську консерваторію, (1920) керував музичною школою «Культур-Ліги», підготував до друку п'ять томів «єврейського музичного фольклору» (вийшов тільки перший том); Добрушип Ієхескель Мусійович (1889-1953) – літературний критик, поет, прозаїк. Закінчив юридичний факультет Сорбони. Автор численних віршів, оповідань, п'єс, критичних статей, монографій, що друкувались у видавництві «Культура-Ліга»; Казакевич Генах (1883-1935) – публіцист, критик. Після революції – видавець низки єврейських газет і журналів, редагував літературні збірники, підручники, довідники, займався перекладами. Зробив значний внесок у розвиток єврейського театру, обробив і видав кілька п'єс єврейського класичного репертуару. З 1932 р. у Біробіджані – редактор газети «Біробіджанер штерн»; Кац Мойше (1885-1960) – публіцист, активний діяч єврейської культури, деякий час був на чолі київської «Культри-Ліги», керував єврейським відділом Держвидавництва УРСР. Тимчасово жив у США, повернувся до СРСР. Автор книг «Наш Шолом-Алейхем», «Поколение, потерявшее страх». Автор статті мовою ідиш «Культур-Ліга» в Україні; Кіпніс Іцхак (1896-1974) – єврейський прозаїк, писав на мові ідиш. Багато років працював як дитячий письменник. Автор романів, оповідань, п'єс, перекладач української класики, творів світової літератури. Багато перекладених ним книг вийшли у видавництві «Культура-Ліга»; Чайков Йосип Мусійович (1888-1979) – скульптор, заслужений діяч мистецтв РРФСР. Освіту одержав у Паризькій Академії мистецтв. Створив пам'ятники К. Лібкнехту, К. Марксу (Київ), пропілеї перед входом до радянського павільйону на Всесвітній виставці в Парижі, написав портрет А. Хачатуряна. Ілюстрував книжки видавництва «Культура-Ліга» [15, с. 121].

Інтелігенція (наукова, мистецька, педагогічна та ін.) була засновником кооперативних видавництв, тобто кооперативні видавництва були не лише економічними одиницями, що займалися виданням та розповсюдженням друкованої продукції, а й духовними провідниками науки та культури в Україні.

Фундаторами кооперативного видавництва могли стати окремі особи, громадські, політичні, господарські установи, зокрема засновниками кооперативно-видавничого товариства «Економічне видавництво» стали Київська товарна біржа в особі голови біржового комітету Л. Реута, Київське представництво Союзу з'їздів промисловості, торгівлі та транспорту в особі голови представництва Л. Ротайчика, Київський Окривконком і Предокплан в особі голови А. Волкової, Київський ярмарок – М. Волинського, Всеукраїнський торговельний музей – в особі його директора З. Качанова, Київське представництво ради синдикатів в особі голови М. Попова, Київський Соробкооп – голови правління М. Вітовського, Київський Молочарський союз в особі заступника голови правління М. Ботвиновського. З реєстру

пайовиків кооперативного видавництва «Український робітник» стає зрозумілим, що в ньому станом на 1 жовтня 1927 р. зафіксовано 105 пайовиків, серед цієї кількості найбільшим відсотком паїв володіли такі підприємства та організації, як ВУРПС – 2005 паїв, Головоцстрах – 1000, Артемівська Райспілка – 770, Артемівський Окрвиконком – 543 та ін. [16, арк. 16]. А вже станом на перше жовтня 1929 р. кооперативне видавництво «Український робітник» нараховувало 211 пайовиків [17 арк. 5]. На 1 січня 1931 р. членами видавництва «Гарт» було 20 осіб [18, арк. 12]. Цікавим є той факт, що кожне кооперативне видавництво, фундаторами якого виступили окремі фізичні особи, проіснувало недовго, вони постійно змінювалися, реорганізовувалися чого не скажеш щодо тих видавництв, ініціаторами яких виступали юридичні особи, особливо якщо вони були повністю підпорядковані державним політичним структурам.

Більшість населення УСРР за своїм національним походженням були українці, росіяни, євреї. Українці переважали, їхній відсоток у 1926 р. становив 49,9, (у селі – 87,6%, а в місті – 47,4%) тоді як росіян – 31,6% євреїв – 12,8% [19, с. 13]. У видавничій галузі українці-друкарі складали – 33,7%, паперовики – 64,1%. У кооперативних видавництвах національної дискримінації не було, а тому приймалися усі представники націй без винятку. У середньому, у кооперативних видавництвах українці складали 57,2%, росіяни – 25,1%, євреї – 11,7%. Але й були свої особливості, коли у видавництві працювали переважно представники однієї національності, це такі кооперативні видавництва, як «Культур Ліга» (єврейське) та «Trybuna na Ukraini» (польське). Згідно з статистикою, у кооперативному видавництві «Робітник Донбасу» євреїв було 70%, в основному вони займали високі посадові місця [20, арк. 5].

У 20-х рр. одним із факторів, який впливав не лише на долю робітника, а й на організацію чи установу, де він працював, був принцип партійності. Оскільки нової генерації кадрового складу, на який можна було б покласти, не було, держава вирішує зробити акцент на старі кадрові ресурси, але з повним контролем їхньої роботи. У цей же час на губкоми КП(б)У покладалося завдання здійснювати ідейний контроль за діяльністю громадських, кооперативних та відомчих видавництв, укріплювати кадри, залучати комуністів до праці в кооперативних та інших непартійних видавництвах. У листопаді 1922 р. ЦК РКП(б) надіслало циркулярний лист «Про упорядкування видавничої справи», у якому містилася вимога: «Встановити як загальне правило, щоб на чолі видавництва та в ролі відповідальних редакторів періодичних видань були комуністи з необхідним стажем. Виняток можливий лише у відношенні вузькоспеціальних та науково-технічних видавництв і видань» [21, с. 167]. Для кооперативних видавництв це було обов'язковою умовою як гарантія їхньої діяльності. Але найбільше вражає той факт, що саме видавництва з кооперативною формою управління більшою мірою і не дотримувалися цієї умови. Так, згідно з дослідженням даної проблеми близько половини від загальної кількості працюючих у кооперативних видавництвах не належали до пробільшовицьких політичних організацій, проте інша половина, котра, як правило, посідала керівні командно-адміністративні посади у видавництвах належали, до КП(б)У та ЛКСМУ. Прикладом є видавництво «Книгоспілка», де лише серед співробітників торгового відділу у 1924 р. 4 особи були членами комуністичної партії, а 34 – позапартійними і, що характерно, ці 4 особи займали вищі посадові місця у відділі, тоді як у кооперативному видавництві «Робітник Донбасу» безпартійних було 73%, партійних – 27%. Члени кооперативних видавництв «Каменяр», «Спілка авторів», «Благо», «Рух», «Друкар» стояли осторонь партійних організацій. Діяли також і суто пробільшовицькі кооперативні видавництва, серед них: «Пролетарій», «Червоне село», «Гарт», «Плуг». Фундатори названих видавництв відносилися до тієї категорії інтелігенції, яка повірила в «безгріховність» радянської влади. Так, згідно з звітними даними за 1923 р. видавництва «Пролетарій» його членами переважно виступали представники КП(б)У [22, арк. 29]. Члени видавничого кооперативного товариства «Гарт», щоб затвердити дану організацію, спробували залучити до неї господарчі органи та пролетарські організації, а також рядових членів КП(б)У.

У видавничій галузі було близько 0,7% від загальної кількості працездатного населення УСРР, зокрема, в поліграфічній промисловості працювало понад 10,5 тис. осіб [23, арк. 40], у паперовій – 3,8 [24, с. 12-13], із них 35% на кооперативних видавництвах, урахувавши, що поряд з ними діяли державні, відомчі, партійні, приватні, акціонерні видавництва, цей відсоток був досить суттєвим, до того ж із кожним роком зростав. Наприклад, на період з 1922 по 1923 рр. співробітниками кооперативного видавництва «Пролетарій» було 38 осіб [25, арк. 1], у травні 1925 р. в складі видавництва працювало 56 осіб (при правлінні – 19, торгвідділі – 10, редакційному відділі – 10, центральному магазину – 6, друкарському відділі – 11) [26, арк. 51], а вже в 1929 р. – 224 [27, арк. 39]. Штат кооперативного видавництва «Книгоспілка» на 1924 р. становив 127 осіб [28, арк. 233 зворот], а «Робітник Донбасу» мав – 74, тоді як видавництво «Український робітник» на початку своєї діяльності (1925) нараховувало 66 осіб в 1926 р. – 83, у 1929 – 157, у 1930 – 159. Станом на 1928 р. у кооперативній видавничій та книготоргівельній мережі було задіяно 14,9 тис. поліграфістів, 200 – у редакційно-видавничій та 2,7 тис. – торгівельній та в адміністративному апараті.

Суспільно-економічний, політичний та культурний розвиток держави вимагав кваліфікованих спеціалістів. На початку 1920-х рр. у видавничій сфері працювало 20% від загальної кількості зайнятих у цій галузі промисловості в дореволюційний період. Переважна більшість кваліфікованих спеціалістів пішла працювати в інші галузі народного господарства, деякі, це в основному, стара інтелігенція, емігрували, не погоджуючись з новою політикою держави, а ті, що залишилися розпочати повномасштабний процес відновлення роботи у видавничій галузі не могли. До того ж, головним критерієм, яким керувалися експертні комісії при біржах праці в ході відбору кадрів, було класове походження та ідеологічна стійкість, а не рівень компетентності та професіоналізму [29, с. 119]. У результаті висококваліфіковані редактори, фельетоністи,

друкарі з 20-річним фаховим стажем «не витримували перевірки», а замість них на роботу приймалися малоосвічені, але «політично грамотні» особи пролетарського походження. Дуже мало було не тільки авторів, але й редакторів, коректорів, перекладачів, навіть набірників українського тексту не вистачало.

Ця проблема торкнулась і книготоргівельної мережі, до якої прийшла молодь з незакінченою середньою освітою, зовсім необізнана з організацією і технікою книготоргівлі, з асортиментом книг з тієї чи іншої галузі знань. Щоб озброїти кадри хоча б мінімальними знаннями основ книготоргівлі, для них влаштовувалися заняття з технічного мінімуму, семінари, окремі лекції, запроваджувалось індивідуальне учнівство по книгарнях. Майже в кожному губернському центрі були створені школи професійного навчання поліграфістів. У Харкові в 1920 р. почала працювати школа друкарської справи (пізніше школа ім. А. Багінського). Була створена школа поліграфічного виробництва у Києві, Одесі та Катеринославі. У Вінниці працювала школа ім. Балабанова. У 1930 р. Комітет у справах друку організував книжково-газетний технікум, де готувалися кадри для книготоргівлі, видавництва і редакцій газет. При технікумі було відкрито вечірній відділ. Окрім того, при Київському кооперативному інституті було створено книжковий технікум, а при Одеському кооперативному технікумі – книготорговельний відділ. Відкривалися книжкові відділи і в загальних кооперативних технікумах Всеукраїнської Кооперативної Спілки за згодою з останніми. Ці чотири технікуми давали 240-250 книгарів середньої кваліфікації.

Систематичну роботу з підготовки книготоргівельних кадрів в УСРР проводило кооперативне видавництво «Книгоспілка», яке мало найбільшу мережу книгарень у місті й на селі. Для підготовки робітників кооперативних книгарень видавництво організувало 28 червня 1925 р. при центральному відділенні чотиритижневі курси, через які «пройшли» 44 слухачі [30, с. 188]. Приймалися на курси в першу чергу особи – керівники книжкової роботи кооперативних організацій різних видів та ступенів, які мали рекомендацію відповідних установ [31, арк. 1]. Протягом місяця на курсах було проведено 127 лекційних годин, де розглядалися теми: загальні положення книжкової справи, організація і практика кооперативної книготоргівлі, друк книги на селі і організація книготоргівлі, бібліографія, книжкова комора (районна база постачання крамом культурного вжитку) тощо. Після закінчення курсів було проведено перевірку знань курсантів. Подібні, але десятиденні курси «Книгоспілка» проводила у Вінниці та Сумах [36, с. 2]. А вже на кінець 20-х років кооперативне видавництво зарекомендувало себе як одне з найбільших видавництв, що самостійно навчало кваліфікованих працівників для видавничої галузі. Так, протягом 1926-1928 рр. отримало освіту 200 книгарів [32, с. 290], а в наступному році – 473 [33, с. 7], у тому числі й на чотиримісячних курсах у Харкові та Києві (по 80 осіб), Дніпропетровську (40 осіб), двомісячних – у Кіровограді та Миколаєві (по 40 осіб). У 1929 році були організовані спеціальні курси для підготовки книгарів окремих книгарень на 58 слухачів, термін навчання становив 60 днів, через рік планувалось термін навчання збільшити до 120 днів. Окрім навчання сільського населення, «Книгоспілка» проводила заняття і для робітників та інженерів. Було влаштовано конференції для книгонош, де брало участь понад 2,5 тис. осіб [34, с. 4-5]. Усього з 1925 по 1931 рр. на 130 курсах «Книгоспілки» пройшли навчання 3 378 слухачів. За цей період змінився в бік розширення тематичний навчальний план з підготовки висококваліфікованих спеціалістів видавничої галузі та були збільшені терміни навчання.

Система навчання робітників в основному акцентувалася на таких напрямках: готування кваліфікованих книжкових робітників окружного та районного масштабу, практикантство, лекції та практичні вправи з книжкової справи на загальнокооперативних курсах різного типу. На курсах слухачі поділялися на три групи: окружні, сільські та кооперативні педагоги і культурники. Усього з 1925 по 1927 рр. було проведено 13 курсів, випускниками яких став 331 спеціаліст.

Завданням курсів було орієнтування слухачів у питаннях кооперативної та культурної роботи, набуття елементарних знань і навичок у справі вивчення книги та користування бібліографічними підручниками, орієнтування в культурно-технічних та організаційно-культурних питаннях сільської книгарні. Робилися також бібліографічні огляди найважливіших розділів літератури (політичної, науково-технічної, сільськогосподарської, художньої). Чотиримісячні курси були призначені для підготовки завідуючих райкнигарень, райінспекторів, книжкових відділів та старших продавців у книгарнях великих міст. Двомісячні курси готували продавців районних книгарень, завідуючих сільських книгарень, молодших продавців.

Програма складалася з таких основних частин: історія книжкової та видавничої справи, організація книгарства, торговельно-операційна робота та облік, техніка та методика роботи з книгою, бібліографія та вивчення покупця, розповсюдження книжки на селі, кооперація і книгарська робота, робота з паперовим крамом. Вводилися також і додаткові предмети, зокрема законодавство про книжкову торгівлю, робота з наочним приладдям тощо.

Проведена після курсів перевірка знань (шляхом групових бесід) дала такі наслідки – із 42 слухачів позитивні результати показали 20, середні –18, елементарні знання здобули 4 слухачі. 30 курсантів повернулися на місце попередньої роботи на більш високі посади, 9 влаштувалися на роботу, 3 через низьку кваліфікацію знаходились у невизначеному становищі.

Велика роль належала «Книгоспілці» і в підготовці книгарів для села. Курси для сільських книгарів за 1926/27 р. готували виключно «низових» книжкових робітників. Маючи завдання побудови книготорговельного апарату на селі, «Книгоспілка» в першу чергу «наштовхнулася» на питання підготовки робітників для сільської книготоргівлі. Це були курси із викладом головних книготоргівельних та культурно-освітніх дисциплін. Взявши орієнтир на книжкового робітника в селі, видавництво «Книгоспілка» змінило програму курсів, які в середньому тривали 14 днів. Їх завданням було орієнтування слухачів у питаннях кооперативної та культурної роботи, здобуття елементарних знань та навичок у справі вивчення книги та користуванні бібліографічними підручниками,

орієнтування в організаційно-культурних та технічних питаннях роботи сільської книгарні. Програма сільських курсів поділялася на такі частини: загальнокооперативні та книготорговельні теми, бібліографія, організація та практика книгарні, робота з канцкраном. Основними методами роботи були лекції-бесіди та практиканство.

На сільські курси слухачів набиралася здебільшого молодь. Наприклад, на Київських курсах з 28 слухачів віком до 20 років було – 10 осіб, до 25 – 15, більше 25 – 3, серед них були і чоловіки, і жінки, так, чоловіків – 23, жінок – 5. На курсах навчалися за національним походженням переважно українці та євреї, серед них українців – 22, євреїв – 6. За соціальним становищем службовців було – 15, робітників – 3, селян – 10, їхній освітній рівень мав також нерівномірний характер, так, семирічну освіту мало – 17 осіб, середню та профшколу закінчило – 5, незакінчену семирічну та «хатню» освіту мали – 6. За партійною ознакою членів КП(б)У було – 3 особи, ЛКСМУ – 17, безпартійних – 8. За стажем кооперативної роботи до 1 року навчалось – 10 осіб, до 3 років – 2, без стажу – 16, книготорговельний стаж до 3 місяців мало – 5 осіб, до 6-ти – 2, до 1 року – 2, серед них бібліотекарів – 10, ліквідаторів неписьменності – 4, учителів – 1. Серед слухачів, які постійно мешкали на селі, було – 23 особи. На навчання слухачі рекомендувалися від організацій, що в подальшому переймалися їхнім працевлаштуванням. Так, на Київських курсах від книготорговельних кооперативних організацій було 28 слухачів, від райспілок і «Книгоспілки» – 2, робкоопів – 4, сільськогосподарських товариств – 22 [35, с. 144]. За невеликим винятком, це був типовий склад курсантів сільських книготорговельних курсів. Як бачимо, тут переважає молодь з громадським і культурним стажем, але без книготорговельного і навіть кооперативного.

Курсанти, як правило, перебували на утриманні «Книгоспілки». Вартість курсів становила від 300 до 900 крб. залежно від місця влаштування та кількості слухачів, пересічні витрати на курсанта становили від 30 до 40 крб. Так, за даними дослідження, лише за період з 1926 по 1928 рр. на навчання з бюджету видавництва було асигновано понад 6,5 тис крб. [37, арк. 16].

Кооперативне видавництво «Книгоспілка» широко практикувало інститут практиканства. Суть його полягала в тому, що видавництво за свій рахунок брало на практику малокваліфікованих працівників, які протягом 3-ох – 4-ох місяців займалися теоретичною та практичною підготовкою, а потім їх влаштовували на самостійну роботу. Так, за 1925-1927 рр. «Книгоспілка» мала 32 практиканти, з них було влаштовано на різні посади – 22 особи, решта «відсіялася».

Книгарського ВУЗу «Книгоспілка» в кінці 20-х років не мала, але за її участю розгорнулася підготовка кадрів різних вищих навчальних закладах України. Вона взяла напрям на підготовку книгарів з вищою освітою: книгарів-економістів та книгарів-розповсюджувачів. Перших готував інститут споживчої кооперації, що діяв у Харкові, других – книжковий відділ бібліотечного факультету Харківського інституту політосвіти. У підготовці книгарів-економістів брав участь також Харківський інститут народного господарства. Наявність такої академічної бази давала можливість готувати керівний склад книгарських робітників економічно-оперативного й культурно-економічного профілю як для самої «Книгоспілки», так і для місцевих організацій. Інститут політосвіти та споживчої кооперації започаткували роботу кабінетів з вивчення попиту покупців і з економіки та організації книготоргу.

Таким чином, у другій половині 20-х рр. «Книгоспілка» пройшла великий шлях від примітивних місячних книгарських курсів до підготовки книгарів з вищою освітою та створення основ науково-дослідницької роботи. Книготорговельні вузівські курси давали змогу розгорнути науково-дослідну роботу, відсутність якої гостро відчувалася в Україні. Завдяки своїй професійно-освітній роботі кооперативне видавництво «Книгоспілка» великих проблем з кадровим забезпеченням не мало.

Проблемою кадрового забезпечення переймалася переважна більшість кооперативних видавництв, особливо це було помітно під час українізації, коли обов'язково вимагалися від робітників та службовців, особливо видавничої галузі, знання української мови. Деякі видавництва наймали вчителів, які проводили курси та гуртки з поглибленого вивчення української мови для кадрового персоналу. Учитель для проведення курсів з вивчення української мови «Пролетарію» обходився в 30 крб. на місяць [38, арк. 21]. За цим пильно слідували державні органи. Так, 12 травня 1925 р. Харківський губвідділ спілки працівників освіти запросив у видавництва «Пролетарій» дані про наявність у ньому гуртків з вивчення української мови дані щодо кількості працівників, котрі відвідують подібні гуртки, кількість бажаючих вивчати українську мову, а також, у які дні і час вони працюють [39, арк. 7]. У другій половині 20-х рр. кооперативне видавництво «Український робітник» уживав негайних заходів для підвищення знань української літератури, культури та українознавства між співробітниками філій, а особливо продавцями книг. В обов'язковому порядку переглядався штат співробітників українського відділу з метою підбору робітників з вищою кваліфікацією, які б досконало володіли українською мовою й знали українську культуру.

Система підготовки кадрів для книготоргівельної мережі мала певну специфіку. На відміну від програми з підготовки робітників поліграфічного виробництва, у якій держава була одним із головних кредиторів, фінансування системи підготовки книгарів було повністю позбавлене державної підтримки. У цьому виявилася принципова позиція Радянської держави, що, незважаючи на нову економічну політику, продовжувала «дивитися» на сферу торгівлі і пов'язану з нею необхідність вивчення кон'юнктури книжкового ринку як на пережиток капіталізму. Безперечно, що надання кооперації можливості організувати систему підготовки кадрів для книготоргівельної мережі певною мірою активізувало ринкові відносини в республіці, сприяло вивченню специфіки читацького попиту, стимулювало розвиток видавничої діяльності в Україні. Проте мирне співіснування соціалістично-організованого виробництва друкованої продукції і ринкової системи її

поширення тривало лише до кінця 20-х років, коли разом з кооперативними видавництвами була одержавлена й система підготовки кадрів для книготоргівлі.

У цілому проблема кадрового забезпечення для кооперативних видавництв періоду НЕПу була однією з нагальних проблем, яку вони намагалися вирішувати цілком самостійно, бо держава могла їм допомогти лише політпрацівниками. Освітня робота кооперативних видавництв надала не лише видавництвам, а й усій видавничій галузі кваліфікованих спеціалістів. У кінці 20-х на початку 30-х років підготовкою спеціалістів для видавничої галузі займалися в основному державні органи; кооперативні видавництва, у тому числі й «Книгоспілка», цей привілей утратили. Так, згідно з статистичними даними Центрального управління у справах друку в 1931 р. було підготовлено понад 10,9 тис. спеціалістів, а в 1932 р. – 22,1 [40, арк. 16]. Але проблема кадрового забезпечення продовжувала існувати, наприклад, кооперативне видавництво «Пролетарій» станом на 1931 р., додатково потребував у перекваліфікації та оновленні основного складу в кількості 249 осіб [27, арк. 39]. У 1932 р. по видавничій галузі потреба в кадрах складала 2 478 осіб, а це говорить про те, що держава повністю не задовольняла видавництва спеціалістами високого фаху і в достатній кількості.

Висновки. Отже, система підготовки кадрів для книготоргівельної мережі, зокрема видавничої кооперації, мала певну специфіку. На відміну від програми з підготовки робітників поліграфічного виробництва, у підтримці якої держава брала активну участь, фінансування ж підготовки книгарів, кооперативних видавництв, було повністю позбавлене державної підтримки. У цьому виявилася принципова позиція Радянської держави, що, незважаючи на Нову економічну політику, продовжувала «дивитися» на сферу торгівлі і пов'язану з нею необхідність вивчення кон'юнктури книжкового ринку, як на пережиток капіталізму. Безперечно, що надання кооперації можливості організувати систему підготовки кадрів для книготоргівельної мережі певною мірою активізувало ринкові відносини в республіці, сприяло вивченню специфіки читацького попиту, стимулювало розвиток видавничої діяльності в Україні. Проте мирне співіснування соціалістично-організованого виробництва друкованої продукції і ринкової системи її поширення тривало лише до кінця 20-х років, коли разом з кооперативними видавництвами була одержавлена й система підготовки кадрів для книготоргівлі.

Список використаних джерел

1. Костик Є. П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922-1930 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2005. 241 с.
2. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1923. № 26. С. 379, 395.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 271. Оп. 1. Спр. 830. 15 арк.
4. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 103. 16 арк.
5. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 823. 24 арк.
6. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1927. Ч. 8. С. 36-37, 57, 121.
7. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 317. 42 арк.
8. ЦДАВО України. Ф. 178. Оп. 1. Спр. 175. 907 арк.
9. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 1. Спр. 183. 18 арк.
10. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 1. Спр. 146. 72 арк.
11. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 1. Спр. 88. 45 арк.
12. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 74. 12 арк.
13. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 487. 29 арк.
14. ЦДАВО України. Ф. 168. Оп. 1. Спр. 527. 811 арк.
15. Правда історії: діяльність єврейської культурно-просвітницької організації «Культурна Ліга» у Києві (1918-1925): 36. документів і матеріалів / Укл. М.О. Рибаків. Київ: Київ, 2001. 156 с.
16. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 2. Спр. 10. 48 арк.
17. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 2. Спр. 16. 37 арк.
18. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 47. 98 арк.
19. Національний перепис робітників та службовців України (жовтень-листопад 1929 р.): 36. стат. матеріалів / Укл. І. Златопольський. Харків: «Український робітник», 1930. 157 с.
20. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 1. Спр. 78. 24 арк.
21. Ківшар Т. Український книжковий рух, як історичне явище (1917-1923). Київ: Логос, 1996. 344 с.
22. ЦДАВО України. Ф. 337. Оп. 1. Спр. 814. 53 арк.
23. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 682. 290 арк.
24. Статистична хроніка ЦСУ, 1926. 15 трав. № 38. Харків: Державна статистика УСРР, 1926. 63 с.
25. ЦДАВО України. Ф. 168. Оп. 1. Спр. 867. 1 арк.
26. ЦДАВО України. Ф. 168. Оп. 1. Спр. 873. 67 арк.
27. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 86. 147 арк.
28. ЦДАВО України. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 49. 233 арк.
29. Кізюн В.К. Видавнича діяльність державних, суспільно-політичних та громадських організацій в 20-ті р.: дис. канд. іст. наук / Київський Національний університет імені Тараса Шевченка: 07.00.06. Київ: 1994. 206 с.

30. Хроніка. Книжкова справа. Бібліологічні вісті. 1925. № 1-2.
31. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (м. Київ). Ф. 47. Спр. 26. 19 арк.
32. Бабенко С.Г. Історія кооперативного руху; Львівська комерційна академія. Львів, Інститут українознавства НАН України, 1996. 412 с.
33. Абрамов Г. Кооперативна книготоргівля на переломі. Радянський книгар. 1930. № 1. С. 6-7.
34. Нечаєв М. Проблема готування книгарських кадрів. Радянський книгар. 1930. № 5. С. 3-5.
35. Нечаєв М. Готування кооперативних книжкових робітників на Україні. Бібліологічні вісті. 1927. № 3. С. 141-145.
36. Агуф М. На шляху культурної революції. Комуніст. 1926. 3 липня.
37. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 7. Спр. 255. 141 арк.
38. ЦДАВО України. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 25. 80 арк.
39. ЦДАВО України. Ф. 168. Оп. 1. Спр. 870. 29 арк.
40. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 36. 37 арк.

References

1. Kostyk, Ye. P. (2006). *Stvorennia ta diialnist kooperatyvnykh vydavnytstv v USSR 1922-1930 rokiv* [Making and Activities of the Cooperative Publishing in the USSR (1922-1930)]. Candidate Dissertation: 07.00.01 (History of Ukraine). Cherkasy, 241 p. [in Ukr.].
2. *Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. 1923. no. 26. pp. 379, 395 [in Ukr.].
3. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy)* [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)]. F. 271. Op. 1. Spr. 830 15 Sh. [in Ukr.].
4. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 103. 16 Sh. [in Ukr.].
5. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 823. 24 Sh. [in Ukr.].
6. *Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy* [Collection of laws and regulations of the Workers 'and Peasants' Government of Ukraine]. 1927. T. 8. pp. 36-37, 57, 121 [in Ukr.].
7. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 317. 42 Sh. [in Ukr.].
8. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 178. Op. 1. Spr. 175. 907 Sh. [in Ukr.].
9. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 1. Spr. 183. 18 Sh. [in Ukr.].
10. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 1. Spr. 146. 72 Sh. [in Ukr.].
11. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 1. Spr. 88. 45 Sh. [in Ukr.].
12. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 74. 12 Sh. [in Ukr.].
13. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 487. 29 Sh. [in Ukr.].
14. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 168. Op. 1. Spr. 527. 811. Sh. [in Ukr.].
15. Rybakov, M. O. (2001). *Pravda istorii: diialnist yevreiskoi kulturno-prosvitnytskoi orhanizatsii «Kulturna Liha» u Kyevi (1918-1925)*. [The truth of history: the activities of the Jewish cultural and educational organization «Cultural League» in Kyiv (1918-1925)]: Zb. dokumentiv i materialiv. Kyiv : Kyi, 156 p. [in Ukr.].
16. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 2. Spr. 10. 48 Sh. [in Ukr.].
17. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 2. Spr. 16. 37 Sh. [in Ukr.].
18. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. Op. 1. Spr. 47. 98 Sh. [in Ukr.].
19. *Natsionalnyi perepys robitnykiv ta sluzhbovtiv Ukrainy (zhovten-lystopad 1929 r.)* [National Census of Workers and Servants of Ukraine (October-November, 1929)]: Zb. stat. Materialiv. Ukl. I. Zlatopolskyi. Kharkiv: «Ukrainskyi robitnyk», 1930. 157 p. [in Ukr.].
20. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 1. Spr. 78. 24 Sh. [in Ukr.].
21. Kivshar T. *Ukrainskyi knyzhkovyi rukh, yak istorychne yavyshe (1917-1923)* [Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917-1923)]. Kyiv: Lohos, 1996. 344 p. [in Ukr.].
22. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 337. Op. 1. Spr. 814. 53 Sh. [in Ukr.].
23. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 166. Op. 6. Spr. 682. 290 Sh. [in Ukr.].
24. *Statystychna khronika TsSU* [Statistical Chronicle of the CSO], 1926. 15 travnia no. 38. Kharkiv: Derzhavna statystyka USSR, 1926. 63 p. [in Ukr.].
25. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 168. Op. 1. Spr. 867. 1 Sh. [in Ukr.].
26. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 168. Op. 1. Spr. 873. 67 Sh. [in Ukr.].
27. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. Op. 1. Spr. 86. 147 Sh. [in Ukr.].
28. *Tsdavo Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 292. Op. 1. Spr. 49. 233 Sh. [in Ukr.].
29. Kiziun, V. K. (1994). *Vydavnycha diialnist derzhavnykh, suspilno-politychnykh ta hromadskykh orhanizatsii v 20-ti r.* [Publishing activities of state, public-political and public organizations in the 1920's]. Candidate's thesis. Kyiv, 206 p. [in Ukr.].
30. *Khronika. Knyzhkova справа* [Chronicle. The book business]. *Bibliolohichni visti*. 1925. no. 1-2 [in Ukr.].
31. *Instytut rukopysiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho (Kyiv)*. [Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv)]. F. 47. Spr. 26. 19 Sh. [in Ukr.].
32. Babenko, S. H. *Istoriia kooperatyvnoho rukhu* [History of cooperative movement]; Lvivska komertsiiina akademiia. Lviv, Instytut ukrainoznavstva NAN Ukrainy, 1996. 412 p. [in Ukr.].

33. Abramov H. Kooperativna knyhotorhivlia na perelomi [Cooperative bookselling at the turn]. Radianskyi knyhar. 1930. no. 1. pp. 6-7. [in Ukr.].
34. Nechaiev M. Problema hotuvannia knyharskykh kadriv [The problem of training bookstores staff]. Radianskyi knyhar. 1930. no. 5. pp. 3-5. [in Ukr.].
35. Nechaiev M. Hotuvannia kooperativnykh knyzhkovykh robitnykiv na Ukraini [Training of cooperative book workers in Ukraine]. Bibliolohichni visti. 1927. no. 3. pp. 141-145 [in Ukr.].
36. Ahuf M. Na shliakhu kulturnoi revoliutsii [On the way toward a Cultural Revolution]. Komunist. 1926. 3 lypnia [in Ukr.].
37. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 166. Op. 7. Spr. 255. 141 Sh. [in Ukr.].
38. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 292. Op. 1. Spr. 25. 80 Sh. [in Ukr.].
39. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 168. Op. 1. Spr. 870. 29 Sh. [in Ukr.].
40. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. Op. 1. Spr. 36. 37 Sh. [in Ukr.].

ДАНІ ПРО АВТОРА

Костик Євгеній Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».
e-mail: klio79@i.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1613-2422>
Researcher ID: C-2808-2019

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Костик Евгений Петрович, кандидат исторических наук, доцент кафедры экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды».
e-mail: klio79@i.ua

DATE ABOUT THE AUTHOR

Kostyk Yevhenii, Ph.D. in History, Associate Professor at the Chair of Economics Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University.
e-mail: klio79@i.ua

УДК 336.2.33

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-44-153-164>

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК*

Пасічний М. Д.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування і реалізації бюджетної політики як інструменту регулювання економічного розвитку.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад формування бюджетної політики та визначення особливостей її впливу на економічний розвиток країни.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано сукупність методів та підходів, що надало змогу забезпечити концептуальну єдність дослідження. Застосовано діалектичний, системний та структурний підходи, методи узагальнення, аналізу і синтезу, порівняння, економіко-математичного моделювання та наукового абстрагування.

Результати роботи: досліджено основні інструменти бюджетної політики, що здійснюють вплив на економічний розвиток. Систематизовано досвід країн із розвинутою економікою щодо реалізації заходів фінансової консолідації та стимулювання економічного зростання в період Великої Рецесії. Досліджено вплив показника бюджетного дефіциту на темпи росту реального ВВП у країнах ОЕСР протягом 1981–2017 років.

Галузь застосування результатів. Бюджетна політика країни та інструменти її реалізації.

Висновки. Регулювання податкового навантаження на працю і капітал здійснює вплив на кон'юнктуру цих факторів виробництва на ринку, є однією із визначальних причин міграції трудового і фінансового капіталу між різними регіонами та країнами світу. Враховуючи множинність комбінацій податкових баз та ставок держава має суттєві можливості для впливу на інвестиційний та споживчий попит, а отже на темп росту реального валового внутрішнього продукту загалом. Вплив бюджетної політики у сфері видатків на сукупний попит має досліджуватись з урахуванням позицій їх обсягу (співвідношення до ВВП), а також різної композиційної структури. Важливим є збільшення вагового

* Роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної роботи «Бюджетна стратегія економічного зростання» (номер державної реєстрації 0118U000128).